

C

Сагайдачний-Конашевич Петро

(* прибл. 70-ті рр. XVI ст. –
† 10(20).04.1622, Київ)

Видатний український державний і військовий діяч, гетьман запорозького козацтва (реєстрових козаків). Якщо останні два десятиліття в житті С. порівняно непогано відомі, то перші етапи його життя, особливо дитинство та роки навчання, знайшли слабке відображення в джерелах. До цього часу невідома точна дата його народження, як і його походження. Існують різні точки зору в історіографії щодо справжнього його прізвища і місця народження. Вже у XIX – на початку ХХ ст. М. Максимович, В. Антонович, Д. Яворницький та ін. припускали називу прізвища або ім'я його батька – Конон або Конош. Деякі історики висловили припущення, що “складова частка “Сагайдачний” у прізвищі гетьмана є прізвиском, даним йому козаками, а “Конашевич” – родове називисько”. Вони ж пов’язують походження гетьмана з дрібношляхетського роду з Підгір’я Конашевичів-Попелів. За твердженням Д. Яворницького, прізвище Сагайдачний походить від слова “сагайдак” або “саадак” – “дикий козел”, колчан для стріл, обтягнений шкірою дикого козла. Існує декілька версій щодо місця народження С.: біля Самбора або біля Перемишля (на Підгір’ї). За свідченням К. Саковича у його “Віршах...”: “Уродился он в краях подгорских премисских. Выхован в вѣрѣ церкви всходней из лѣт дѣтинских”.

М. Грушевський зіставив низку свідчень різних джерел про рівень станового походжен-

ня С. з малюнком, який супроводжує текст цього віршованого панегірика. Образ гетьмана на коні з гербом Побог (підкова з хрестом на горі) – свідчення про його шляхетське походження. Він наводить слова мемуариста Й. Єрлича (“був він не простого походження, а шляхтич з-під Самбора”) і свідчення хотинських “дневників”, зокрема Я. Собеського, які вважають його нешляхтичем. Про його навчання в ОА свідчать “Вѣршъ...” К. Саковича про те, що С. “шол потом до Острога, для наук уцтивых...” З Острога спершу подався до Києва, став домашнім учителем у міського судді Я. Аксака. Звідси в 1601 р. подався на Чортомлицьку Січ. Опис її подав Еріх Лясота, посол до запорожців від німецького імператора Рудольфа II. Іван Каманін (1850-1921) вважав, що острозький період життя і навчання С. припадав на 80-90-ті рр. XVI століття.

Особисті якості С., його відважність і разом з тим розважливість зробили його впливовою й авторитетною особистістю серед українських козаків. У другому десятиріччі XVII ст. він став кошовим отаманом, потім – гетьманом. Польський автор, сучасник С., в реляції про Хотинську війну відзначив, що “морські походи прославили ім’я Конашевича”, і зробив такий підсумок: “Одним словом, це був чоловік сміливий розумом, що шукає небезпеки, нехтуючи своїм життям, перший у наступі і останній – у відступі. Рука його ніколи не давала промаху”. С. був організатором морських походів запорожців проти Кримського ханства й Османської імперії – 1613, 1614 та 1615 років.

Титульна сторінка книги спогадів Якуба Собеського про Хотинську війну (Гданськ, 1646)

³⁴ BELLICHO TINENSIS,
ba vindictam de cœlo extensis manibus
poseebat : omnes jam in animo victoriam,
jam in ore triumphum gerebant , armis et
iam suis terram hanc penetraturi, quæ pri-
dem Polonorum non aliter esset tumulus ,
quæ Italia Gallorum quondam sepul-
chrum. Vnusquisque properabat ad ex-
piandum cæde , incendio , ruinā , tot seculi-
lis sparsum ibi Polonorum sanguinem ; hic
parentis , ille fratris , iste amici , omnes tot
majorum suorum manibus ex hostium ca-
daveribus iusta solvere accelerabant.

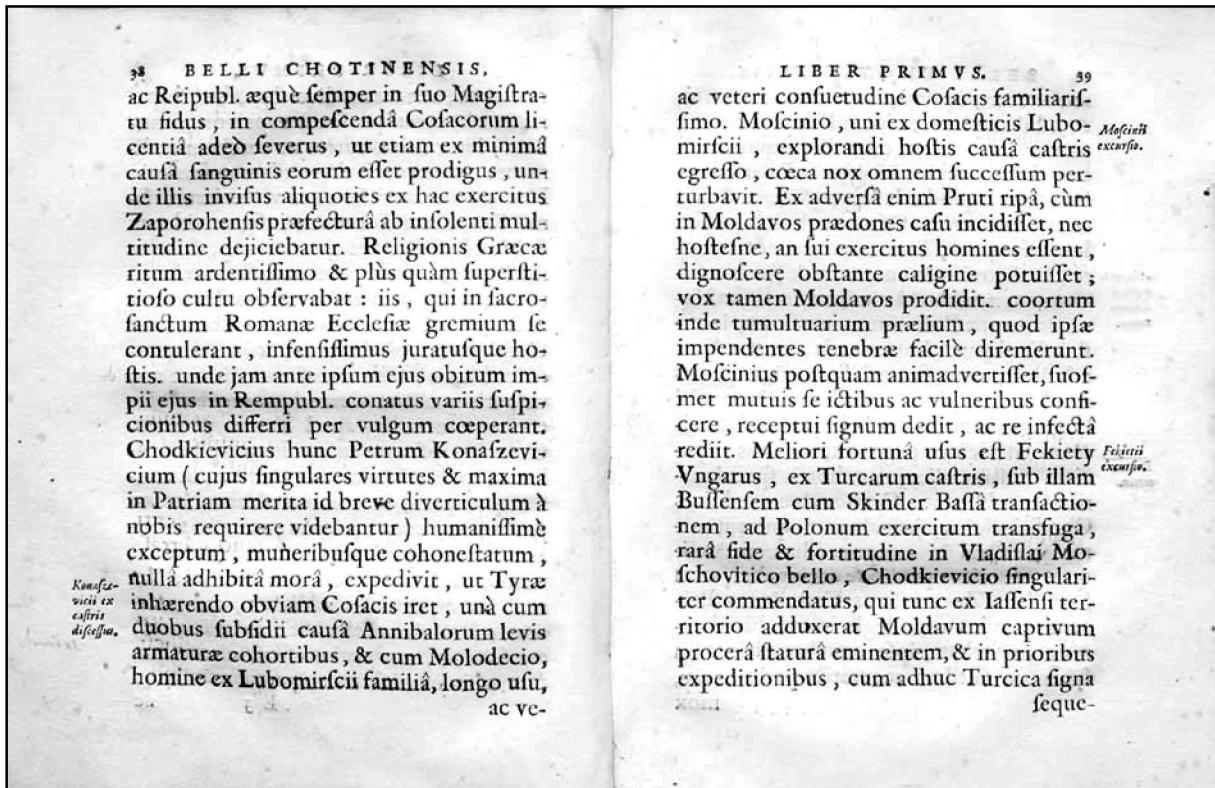
^{Cofira ad}
^{Castrum.}
Chodkiewicius ob ingravescensem va-
letudinem corpore debilis , & animo vivi-
dus , vultuque verum Martem præ se fe-
rens , gencrofissimo equo insidebat , aspe-
ctu ac gestu solo universum animando
exercitum. Ex unâ parte cingebantur ca-
stra rupibus Tyrae impendentibus , ab alte-
rà vicinarum sylvarum anfractibus . me-
dius eo spatio patebat campus , ut nec to-
tam aciem hostis explicare , nec pugnandi
necessitatem Chodkiewicio inferre valeret.
Nulla haecenüs notitia pervenerat de Co-
fiforum

LIBER PRIMVS. ³⁵
fatorum Zaporohensium exercitu. ad quem
investigandum & accersendum oblatâ suâ
opera Konaszevicius , cohortis levis arma-
ture præfectus , avidius à Ducibus expe-
ctabatur. Plurimū interim omnium re-
creavit animos adventus Petri Konaszevi-
cii , cui militare cognomen à pharetrâ du-
ctum , Sahaydaczny nempe ; Zaporohen-
ses indiderunt. redibat ille Varsoviâ , ubi
legatione apud Regem functus , opratum
suis ferebat responsum , certâ spē fretus ,
reperturum se Cofacos Chodkiewicci ca-
stris conjunētos. Verum illi , vilissimi , & ex
vulgi fece infimi hominis (quem Cofaci
sueta dicendi nugacitate , Borodavkam
Rutenicē , quasi Verrucam diceret , appella-
runt) temulentum ac ignavum regimen
tunc agnoscentes , non tam ejus ductu ,
quæ effrena fua licentia , modò per Po-
doliam , modò per Moldavia m erronei va-
gabantur. Petrus iste Konaszevicius rara ^{Vita &}
ingenii sagacitate , judicii notabili maturi-
tate , in dictis factisque singulari industriâ , ^{meri Petri}
^{Konasze-^{vicii}}
ad eo originem , vitam ac confuetudinem
E 2 plebe-

Спогади Якуба Собеського про П. Сагайдачного

³⁶ BELLICHO TINENSIS,
plebejam excesserat , ut inter clarissimos
ætate suâ in Poloniâ viros æquissimo jure
posteriorati innotescere poslit. Quoties
exercitui Zaporohensium præterat , rerum
terrâ marique gestarum gloriâ celeberrimi-
mus , constantissima ubique fortuna bene-
ficia agnoscebat. In Perecopensis campis ,
Tartaris aliquoties fuis , Tauricam
Chersonesum perterruit. In illâ pascuorum
vaſtitate armenta abegit , prædam ex Rus-
ſia reportatam in ipso reditu eripuit. Vla-
dislao verò jus suum in Moscovia armis re-
cuperans , summâ se celeritate , cum maxi-
mâ hostium conſternatione , ad Mosquam
Imperiī illius metropolim conjunxit , vi-
ctoria signa per amplissimas ditiones cir-
cumtulit , ferro & igni hostiles regiones
depopulatus , opimisque spoliis onustus ,
Ielcii , Sackii , Livnii , Kalugæ , situ ac præ-
ſidiis munitissimarum urbium funestis ru-
deribus nominis sui terrorem universæ
Moscoviae incusit , qua tot ærumnis &
calamitatibus ingemiscens , in ejus vidit
manibus suam auferri supellectilem , sua-
que

LIBER PRIMVS. ³⁷
que opes , ac tantam diversi gradus , dispa-
ris ætatis , utriusque sexus captivorum tur-
bam , inter illius currus ac cetera impedi-
menta , interruptis singultibus numeravit.
Nec minus maritimarum victoriarum fa-
mâ Konaszevicii nomen insigne videtur.
& hic constabat sibi ejus fortuna , felicem
illi semper piraticarum excursionum largi-
ta eventum , diruta aliquot præstantissima
in Europâ & Afîa emporia , exulta vicinæ
Constantinopoli ditiones , & in istâ , quam
describimus , Chotinenſi expeditione non
vulgaris præstata dexteritas augebat ejus
crescentem indies apud Turcas gloriam.
Cæterum ipse erat animo ingens , pericu-
lorum appetens , vitæ contemptor , in con-
flictu primus , in receptu ultimus , manu
promptus , corpore agilis , in castris vigi-
lans , somno parùm indulgens , nec adeo ,
ut mos est Cofacis , crapula deditus : Ve-
neri intemperantiis addictus , qua mortem
etiam illi acceleravit : in colloquiis ,
aut sobrios , aut ebrios esset , circumspe-
ctus , ac in omni sermone parcissimus. Regi
E 3 ac

Спогади Якуба Собеського про П. Сагайдачного

З усіх морських експедицій, організованих С., найефективнішим і найбільш масштабним став похід 1616 р., коли була здобута фортеця Кафа в Криму (тепер – Феодосія), виведені з татарського полону тисячі християнських бранців. У 1618 р. 20 тис. запорожців під командуванням С., що були на урядовій службі польського короля Сигізмунда III, за розпорядженням останнього, здійснили похід на Москву з метою підтримки кандидатури сина польського короля Сигізмунда III, Владислава, претендента на московський престол. Потім, після вдалого походу під Перекоп, С. у 1620 р. вчинив спробу налагодити контакти з московським урядом і скерував до Москви посольство на чолі із запорізьким отаманом Петром Одинцем із пропозицією організації спільногого з московським військом походу проти Кримського ханства. Однак цей проект не був реалізований.

С. відіграв істотну роль у релігійному житті України. У 1620-1621 рр. за його ініціативою та діяльною участю була відновлена вища православна єпархія в Україні за допомогою єрусалимського патріарха Теофана (Феофана). Дуже важливою була моральна і матеріальна підтримка С. київського Богоявленського православного братства, до якого він разом із запорізькими козаками (“зо всім військом запорізьким”) у 1620 р. записався. Це значно піднесло авторитет і потужність цієї організації українських міщан. Найвищого військового успіху досягли за гетьманства С. запорізькі козаки у битві під Хотином у 1621 році. У перемозі над турецьким військом запорожці відіграли головну та вирішальну роль. Тяжко поранений С. невдовзі помер. Похований у Києві біля стін Богоявленської церкви Київського братства. Могила С. до нашого часу не збереглася.

SIMONIS
 STAROVOLSCI
SARMATIÆ
 BELLATO-
 RES.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
 Apud HENRICVM CRITHIVM sub signo
 Galli.

Anno M. DC. XXXL

1631

L.F.

Титульна сторінка твору Шимона Старовольського
 про найвидатніших воєноначальників Речі Посполитої

226

SIMONIS STAROVOLSKI

mulcendi que vulgum artes & auctoritas. Sedeum, proh dolor! nobis inuitis, fati violenta series, in medio rerum cursu cripuit, Anno Christi MDCXIV. ingenitatemq; dolorem attulit commilitonibus orbatis repente Ductore tam fœlici ac strenuo. Cui virtutis & amoris causa, diurniorem hanc in terris memoriam, lugentes posuere.

PETRUS SAHAIDACZNY.
CXXIV.

Petrus Konasenius Cosachorum Zaporosensium Ductor, cognomen militare à pharetra Ductum habebat, & vulgo Sahaidaczny vocabatur, quasi pharetra venum, & velut sagittam in ea, expeditum dicere velis. Is quanquam origine non satis nobilis esset, qui perspexerat men ex humilio loqui vnde prodeunt laudatissimi, propterea eius virtutis honoris habitus est à supremis Copiarum Ducibus, ut consiliorum omnium in bellis particeps esset. Quandoquidem prudentia non vulgari prædius erat, & animo præterea ingens, periculorumq; appetens, & vita contemptor: in conflictu primus, in receptu ultimus, manus promptus, corpore agilis, vigilans in castris, & somno parum indulgens, sobrius adhuc ac in colloquio parsus & circumspctus; unde quoque & in castris Cosachorum, silentium summe obseruabat, & vt ordine ac fine tumultu omnia in agmine ad nutum impetrumq; Ducis fierent, magnopere prouidebat. Turbari etenim per noctem longe maius negotium est, quam interdui, & emendatione difficultis:

cunus

SARMATIA BELLATORES.

227

euus regratia, tum taciturnitas exercenda est, tum ordo custodiendus. His itaque virtutibus Sahaidaczny præditus, terra mariq; constantissima fortuna beneficia agnoscet. Elatusq; in Ducem a suis commilitonibus, in Perecopenibus campis, Tartaris aliquotis sculis, Tauricam Cheronecum pertinuit, & armenta abegit. Atque brevi post victricia signa, per amplissimas Moschi ditiones circumtulit, cum ad Vladislai Principis castra, ad metropolim Mosquam posita, cum suis egionibus tenderet. Piraticam in Euxino exercens multa Europa & Afra præflavissima empiria diruit, vicinasq; Constantinopolis ditiones igne & ferro depopulatus est. Et in Chotimensi expeditione demum, non vix eis præfita dexteritas, augebat eius erexitem indies apud Tzaram, Quo bello luto, ille quoque ex affluis laboribus morbo, ali t. brevi post viuentem finem fecit, Anno 1621. Cui nos etiam præueritatis & virtute, hoc brevis Epitaphium subscriptibamus.

Petrus Sahaidaczny, Zaporosensium Cosachorum Ductor, rerum terra mariq; gestarum continuata gloria celeberrimus, hac humo quiete sit. Vir, rara ingenij sagacitate, iudicijq; nobili maturitate, & in dictis factisq; singulari industria: quibus sane dotibus, adeo vitam plebeciam excesserat, vt inter clivissimos hac ætate in Polonia viros, aquissimo iure posteritati innotescere possit. Tu qui virtutem amas, Manibus viri militaris, bona precare.

Ff 3

SA

Згадки про П. Сагайдачного у творі Шимона Старовольського (1631)

Портрет П. Сагайдачного

Пишні похорони С. супроводжувалися читанням спудеями братської школи віршів, складених її ректором К. Саковичем.

Публікації джерел: Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: В 3-х томах. – Москва, 1954. – Т. 1. – № 1-3. – С. 3-7; Каманин И. Материалы к “Очерку гетмана Петра Сагайдачного” // Чтения в Историческом обществе Нестора летописца при Киевском университете св. Владимира. – 1901. – Кн. 15. – Вып. 3. – С. 127-177; Кулиш П. А. Материалы для истории воссоединения Руси. – Москва, 1877. – С. 93-98; Львівський літопис // Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. Джерелознавче дослідження. – 2-е вид. – Київ, 1971. – С. 104; Пов'єсть об осаді г. Михайлова Сагайдачним в 1618 р. // Київська старина. – 1885. – Т. 13. – С. 684-689; Собеский Я. Істория хотинского похода. 1621 // Мемуары, относящиеся к истории южной Руси / Пер. К. Мельник (под. ред. В. Антоновича). – Київ, 1896. – Вип. 2. – С. 40-125.

Література: Антонович Д. Б. Петро Конашевич Сагайдачний // Україна. – 1990. – № 1 (публ.

Я. Дзири). – С. 24; Його ж. Про козацькі часи на Україні. – Київ, 1991. – С. 71-83; Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – Київ, 1994. – С. 229-234, 241, 243-245, 249, 254, 257-259; Грушевський М. С. Історія України-Русі. – Київ (факсимільне перевидання), 1991-1995. – Т. 7. – С. 355, 369-386, 390, 413, 426-428, 432-437, 450, 459-461, 464-468, 470-478, 485-487, 489-492, 575, 583, 588; Каманин И. Очерк гетьманства Петра Сагайдачного // Чтения в Историческом обществе Нестора летописца при Киевском ун-те св. Владимира. – 1901. – Кн. 15. – Вып. 1. – Ч. 2. – С. 3-5, 7-9, 123-126, 127; Мордовцев Д. Сагайдачный: Историчний роман // Між двох вогнів. Друга половина XVII ст. – Київ, 1996 (серія: “Історія України в прозових творах і документах”). – С. 19-201; Сас П. Петро Конашевич-Сагайдачний // Володарі гетьманської булави: Історичні нариси. – Київ, 1994. – С. 87-139; Яворницький Д. І. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний // Історичні постаті України: Історичні нариси. – Одеса, 1993. – С. 24-64; Його ж. Історія запорозьких козаків: У 3-х томах. – Київ, 1990. – Т. 2. – С. 143, 145, 149-155, 170, 390, 465.

Микола Ковальський

Сакович Касіян (мирське ім'я Калістрат) (* бл. 1578 р., м. Потелич на Галичині – † 1647 р., м. Krakів)

Український культурний та церковний діяч. Народився в сім'ї священика. Освіту здобував у Замойській та Krakівській академіях.

Був домашнім учителем Адама Кисіля – відомого політичного діяча часів Хмельниччини. Після закінчення навчання в Замості став дияконом церкви Іоана Хрестителя в Перемишлі. Звідси виїхав до Києва в 1620 р., де став ченцем і прийняв чернече ім'я Касіян. Після Івана (Йова) Борецького в 1620-1624 рр. працював ректором Київської братської школи. Тут у 1622 р. написав “Віриші на жалісний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного”, що стали одним із найкращих зразків української поезії того часу. У 1624 р. переїхав до

Любліна, де був проповідником у православному братстві. У 1625 р. став уніатом, маючи чин архімандрита в м. Дубні. У цій ролі вів перемовини про перехід М. Смотрицького в унію. Дубенським архімандритом залишився до 1639 р., поки його не позбавили цього сану. Після цього кілька років мандрував, побував у різних монастирях – у Дермані, Холмі, Любліні, Супраслі, Вільні. Під час цих мандрівок написав кілька полемічних брошур. 1641 р. у Луцьку прийняв римо-католицьку віру і вступив до чернечого ордену августинців. Наступного, 1642 р., опублікував у Krakіві полемічний твір “Перспектива”, де критикував як православних, так і уніатів. Цей твір викликав новий сплеск реолігійної полеміки в Речі Посполитій.

Помер С. у 1647 р. в Krakіві католицьким капланом. Крім віршів на честь *P. Сагайдачного*, С. видав збірку похоронних і весільних промов (Ярослав, 1626). Автор польськомовних філософських трактатів “Арістотелеві проблеми” (Krakів, 1625), “Трактату про душу” (1625), циклу публіцистичних, полемічних творів проти православної конфесії – “Старий календар...” (Вільно, 1640), “Схизматицький київський собор, зібраний отцем Петром Могилою... 1640 р.” (Варшава, 1641; Krakів, 1642), “Діалог або розмова Мацька з Діонізим схизматицьким попом” (Krakів, 1642), “Єпанортозіс, або перспектива і пояснення помилок, ерецицтва і забобонів у греко-руській церкві” (Krakів, 1642), “Окуляри старому календарю” (Krakів, 1642) та ін.

Література: Бичко А., Бичко Б. Світлотінь Касіяна (Калістра) Саковича. – Київ, 2005; Голубев С. Київский митрополит Петр Могила и его сподвижники. – Київ, 1883-1898. – Т. 1, 2; Грушевський М. С. Історія української літератури. – Київ, 1995 (перевид.). – Т. 6.

Петро Кралюк